

«СОГЛАСОВАНО»
Начальник Управления
надзора и контроля
качества образования
Министерства образования и науки
Кыргызской Республики
Усеналиев М.Ж.

«29» августа 2016 год

«УТВЕРЖДАЮ»
Методическим Советом
РУМЦЭВ «Балажан»
Председатель
Дунганова О.Е.

«1» сентября 2016 год

Республиканский учебно – методический центр эстетического воспитания «Балажан»

Программа

студии комуза «Мурас»
на 2016 – 2019 уч. годы

Руководитель:
Абдубекова Ф.Э.

РЕЗЮМЕ

Абдубекова Фаризат Эркинбековна

Педагог высшей категории

- Адрес:** Кыргызстан, город Бишкек, мр-н Восток -5 дом №31
кв.№159 моб.тел: 0552 554431
- Дата рождения:** 08. 08. 1979г.
- Национальность:** Кыргыз.
- Образование:** Высшее.
Кыргызский государственный педагогический
университет имени Ишенаалы Арабаева
специализация: педагог музыки.
- Место работы:
с 2002г по настоящее время** Республиканский учебно-методический центр
эстетического воспитания «Балажан».
- Должность:** Руководитель студии комуза «Мурас».
- Профессиональный опыт:** 13 лет.
- Владения языками:** Кыргызский язык в совершенстве,
Русский язык в совершенстве.
- Технические знания:** Программы пакета MS office, Internet, E-mail
- Профессиональные навыки:** Заведующая музыкально-сценическим отделом
РУМЦЭВ, организатор культурно массовых мероприятий
РУМЦЭВ, звукорежиссер в КГ Радио.
- Награды и грамоты:** Грамота РУМЦЭВ «Балажан», грамота Министерство
образования КР, диплом международный форум талантов
Fashion international Moscow2011г, ГРАН-ПРИ диплом
международный форум талантов «Fashion international»
Россия, Moscow2012г.
- Хобби:** Вокалистка, исполнительница фольклорного жанра.

Кириш сөз

Рухий дүйнөсү жаңыдан калыптанып келе жаткан жаш муундарга эстетикалык тарбия берүүдө «музыка», тагыраак айтканда «фолклордук музыка», өспүрүмдөрдүн ички дүйнөсүнүн ажайып кооз болушуна, туура багытта өсүүсүн тарбиялоодо чоң ролду ойнойт, ал эми комуз күүлөрү жана элдик ырлар чоң мааниге ээ.

Муундан муунга өтүп келе жаткан, Ата бабаларыбыздан баа жеткис «мурас» болуп бизге калган салтык музыканы, эпосторду жана тарыхыбызды прапагандоо максатында «Балажан» борборунун кыргыз эл музыкалык аспабы комузда үйрөтүүчү «Мурас» ийрими, билим берүү жана тарбиялык ишин алпарып келет.

Мурас ийриминин автордук окуу - усулдук программасы 9 жаштан 16 жашка чейинки балдарга арналып жазылган. Окуу үч жылдык мөөнөттү камтыйт. Комуз ийриминде балдар, Кыргыз элинин сыймыгы болгон музыкалык аспаптар; - «кылдуу», «урма», «үйлөмө», этно музыкасы; - комуз күүлөр, элдик ырлар, дастандар, санат ырлар, тарыхыбыз; - улуу комузчулардын өмүр баяны чыгармачылык жолдору, эпостор, каада салт, үрп адат жөнүндө кеңири маалымат алып, тааныша алышат. Бул ийримдин окуучулары үч жылдык билим алуу менен бирге комузда эркин ойноо өнөрүн жана комуздун коштоосунда ырдаганды үйрөнө алышат.

Программага классикалык (кара) күүлөр, башкача айтканда техникалык ыкмалары жана идеялык мазмуну жагынан татаал күүлөр киргизилген жок. Мисалы: Карамолдонун «Камбарканы», «Ибараты», Ыбрайдын «Жаш тилеги», «Кеңеши», Токтогулдун «Тогуз кайрыгы» күүлөрү. Себеби ийримчилер үчүн мындай татаалдыктагы чыгармаларды аткаруу оордук кылаары иш жүзүндө көрсөтүлдү. Себеби комуз ийриминин негизги максаты мындай чыгармаларды жөн гана жаттатып ойнотууда эмес, окуучунун бул чыгармаларды автордун философиялык терең оюн чагылдырып, идеялык мазмунун түшүнүп аткарып берүү деңгээлинин али жетишсиздигин аныктайт.

«Мурас» комуз үйрөтүүчү ийриминин жүгүртмөсү жалпы билим берүү мектептеринин жүгүртмөсү менен келишимде түзүлгөн.

Ар бир окуу жылына 144 саат эсептелинген. Бир жумада эки жолу 2 сааттан (академиялык саат боюнча 1 саат 30 мүнөт) өтүлөт.

Сабактар инклюзивдик, интерактивдик, интегралдык, жекече (*индивидуалдык*) ыкмалардын аралаш түрүндө өтүлөт.

Инклюзивдик ыкма бул - сабакка үч же төрт балдардан турган топту бир учурда олтургузуп, алардын ар бири менен жекече сабак өтүү, ошол эле учурда бардык балдардын көңүлүн буруу. Ар бир окуучунун жекече билим алуу өзгөчүлүктөрүнө жараша, өздөштүрүү мүмкүнчүлүктөрүн эске алып, жана эске тутуу, үйрөнүү ылдамдыгына көңүл буруп, музыкалык шыгынын талабына ылайык сабак өтүү. Бул ыкмада балдардын бир гана алардын ден соолугуна байланыштуу өзгөчүлүктөрү гана эмес, арадын башка балдардан айрымалануусу: башка тилде сүлөшү, жашоо шаррттары, окууга болгон ар кандай жөндөмдүүлүгүн эске алып ар бир баланын индивидуалдык өзгөчүлүктөрүнүн талаптарын толугу менен канаттандыруу.

Интерактивдик ыкма бул - ийримчилердин сабак учурунда кыймыл аракетте болуусу. Сабактын эркин мүнөздө өтүүсү, балдардын өзүн өзү эркин алып жүрүүсү, каалаган учурда комузда ойноп, доскада иштеп, же болбосо өздөрүнүн каалосу менен ансамблде ойноосу. Чарчаган учурда эс алууга жана үстүдө айтылган укуктары бар, жана эч тоскоолдуксуз аларды колдонушу.

Интегралдик ыкма бул – комузда үйрөтүү сабагынын башка предметтер менен байланыштуулугу. Мисалга алсак: этнография, искусство таануу, сахнада өзүн маданияттуу алып жүрүү, тарых, физика, вокал, кыргыз тили, адабият, математика ж.б.

Жекече (индивидуалдык) ыкма бул - ар бир окуучу менен жекече сабак өтүү.

Бул ыкмаларды аралаш колдонууда, балдардын бири бирине атаандашуусун, алган маалыматты тез арада өздөштүрүп, комузда жарышып ойноосуна түрткү берет, жана ансамблде жакшы жана оңой ойноо тажрыйбасынын фундаментинин бекем болушуна өбөлгө түзөт. Ийримчилер бири биринин жетишкендиктерине жана кандай жол менен ага жеткендигине күбө боло алышат. Сабактын кызыктуу өтүшүнө жана комуз үйрөнүүдө бала өзүн эркин алып олтуруусуна шарт түзөт.

«Мурас» комуз үйрөтүүчү ийримдин негизги максаттары жана талаптары:

Билим берүүчүлүк максаты;

Ийримдин катышуучуларына комуза ойноо өнөрүнө үйрөтүү, агачкы музыкалык граматыка негиздерин үйрөтүү. Комузда чеберчилик менен ойноо ыкмаларын, комуздун коштоосунда ырдоону, комузду өз алдынча күүлөөнү үйрөтүү. Ийримчилердин комузда күүлөрдү үйрөнүүсүнө жана биринчи окуу жылдын талабына ылайык деңгээлде ойноосуна көмөк берүү. Комуздун келип чыгышы жана комуз аспабына тиешелүү маалыматты берүү. Залкар комузчулардын жана композиторлордун өмүр баяны, чыгармачылык жолдору менен кеңири тааныштыруу. Симфониялык оркестри, белгилүү комузчулар ансамблдери, фолклордук топтору; - «Камбаркан», «Ибарат» ж.б. жөнүндө маалымат берүү жана алардын аткаруусундагы кыргыз эл чыгармаларын угузуу. Музыкалык жанрлар; - «чоң», «эпос», «кенже эпос», «айтыш», «бий», «дастан», «ыр», «музыкалык аспап», «марш», аспаптары; - «үйлөмө», «кылдуу», «урма» менен тааныштыруу. Окуу мөөнөтүндө ийримчилерге музыка маданиятынын идеялык жана көркөмдүк негиздери боюнча жалпы түшүнүк берүү.

Өнүктүрүүчүлүк максаты;

Окуучулардын аң сезиминин, музыканы кабылдоосунун ар тараптуу өсүшүнө көмөк берүү. Балдардын музыкалык шыктарын өнүктүрүү. Таланттуу окуучулардын комузга болгон шыгын андан ары өстүрүү. өз алдынча туура ой жүгүртүүлөрүн өнүктүрүү. Кыргыз этно фолклоруна, рухий маданиятка жана музыка дүйнөсүнө кызыгуусун өстүрүү.

Тарбия берүүчүлүк максаты;

Кыргыз эллине таандык болгон, маданиятын көргөзүп турган, башка элдерден өзгөчөлөнтүп келе жаткан мурасты, комуз ийрими аркылуу жаш муундарга өткөзүп берүү.

Кыргыз элинин белгилүү инсандарын билүүгө жана сыйлоого үйрөтүү. Балдарды эстетикага тарбиялоо, баланын ички дүйнөсүн байытуу, маданияттуулукка үрөтүү. Патриоттук сезимин ойготуу, эне тилин, жерин, тарыхын, элдик музыкасын, каада салтын сүйүүгө тарбиялоо. Балдардын өз алдынча чыгармачылык менен эркин иштөөсүнө шарт түзүп берүү.

Алган билимди баалоо, аныктоо жана кутулгон натыйжалар:

Окуу мөөнөтүндө ийримчилердин билимин текшереш үчүн, зачет, экзамендер болбойт жана баа коюлбайт. Балдардын алган билимин, өздөштүргөн ыктарын баалоо үчүн отчеттук, майрамдык концерттер өтүлөт. Ал концерттерде окуучулар үйрөнгөн күүлөрдү ансамблде жана жеке ойноп көргөзсө, экзамен тапшырганга тете болуп эсептелинет. Окуучулардын эл аралык фестиваль, конкурстарга катышуу аркылуу билимин калыптандырышат. Бул катышуулар окуучунун даярдалгандыгынын жогорку деңгээли болуп эсептелинет.

Үч жылдык окуу мөөнөтүн ийгиликтүү аяктаган окуучуларга комуз ийриминин толук мөөнөтүн бүтүргөндүгү тууралуу сертификат берилет. Сертификат менен окуучулар музыкалык окуу жайларга өтүү мүмкүнчүлүккө ээ болушат.

Биринчи окуу жылдын максатары жана талаптары:

Билим берүүчүлүк:

Ийримдин катышуучуларын комуз аспабы менен кеңири тааныштыруу, алгачкы музыкалык сабат берүү. Аспапта ойноодо, комуз чертүүнүн ар кандай ыкмаларын, терминдерин үйрөтүү. Комуз ноталарынын негиздерин үйрөтүү. Музыкалык аспаптары; - «комуз», «сурнай», «керней», «жезнай», «чымылдак», «сыбызгы», «чогойно», «чопо», «ышкырык», «үйлөмө-чоор», «урма добулбас», «доол», «ныгыра», «тартма кыл кыяк», «темир ооз комуз», «жыгач ооз комуз», «шылдырак», «аса таяк», «тай туяк», «жылаажын», жанрлар; - «чоң», «эпос», «кенже эпос», «айтыш», «бий», «дастан», «ыр», «музыкалык аспап», «марш» менен тааныштыруу. Элдик аспаптардын аткаруусундагы чыгармалардан угузуу. Биринчи окуу жылынын аягында, биринчи окуу жылынын программасынан 4-5 обон, 5-6 күүнү эркин ойноо.

Өнүктүрүүчүлүк: Болжолдуу программалар жана репертуардык тизмектер негизинен балдар үчүн чыгармаларды, обондорду, дастандарды, кербездерди, күүлөрдү аткаруу ыкмаларын балдардын ойноп кетишине көмөк берүү, толгоолорду өздөштүрүү.

Залкар комузчулардын, кыргыз композиторлорунун өмүрү, чыгармачылык жолдору жана чыгармалары менен тааныштыруу. Кыргыз элинин сыймыгы болгон, дүйнө жүзүндө көлөмү жактан «эң чоң эпос», деп таанылган «Манас», «Семетей», «Сейтек» ж.б. эпостор менен тааныштыруу. Элибиздин каада салты, үрп адаты; - «Кыз узатуу», «Тушоо кесүү», «Аш берүү», «Аң улоо», майрамдар - «Нооруз», «Айт», «Курман айт», элдик оюндары; - «Ат чабыш», «Көк бөрү», «Кыз куумай», «Ак чөлмөк», «Ордо»,

«Кан таламай», «Топ таш», «Жоолук таштамай» ж.б., тамак аштар; «Беш бармак», «Сүмөлөк», «Кымыз», жөнүндө кеңири түшүнүк берүү.

Тарбия берүүчүлүк:

Ийримдин катышуучуларын комуз аспабы менен кеңири тааныштыруу, алгачкы музыкалык сабат берүү. Залкар комузчулардын, кыргыз композиторлорунун өмүрү, чыгармачылык жолдору жана чыгармалары менен тааныштыруу. Балдарды эстетикага тарбиялоо, баланын ички дүйнөсүн байытуу, маданияттуулукка үйрөтүү.

Биринчи окуу жылынынын тематикалык планы

№	Сабактар	Теория	Практика	Сааты
1.	«Кыргыз тилим Кыргызстан ата мекеним!» темада сабак. Жол эрежесин сактоо, өрт коопсуздугун сактоо, жер титирөөдө өзүн өзү туура алып жүрүү эрежелери. К. Р. гимнин ырдоо, жаттоо.	1	1	2
2.	Комуз аспабы менен тааныштыруу, анын келип чыгышы (жомок), жасалышы жөнүндө баяндоо.	1	0	1
3.	Залкар комузчулардын, кыргыз композиторлордун өмүр баяны жана чыгармачылык жолдору менен тааныштыруу. (Т. Сатылгано, Ы. Туманов, А. Огонбаев, К. Орозов, М. Куренкеев, Айдараалы, Ниязаалы. Женижок ж.б)	1	3	4
4.	Комузду кармоону, олтуруу тартибин, оң, сол колдордун туура жайгашуусун, манжалардын туура коюлушун, шилтемдерди чертүү ыкмаларын үйрөтүү. Комузда үн чыгаруу. II-тоомдун ноталары, аппликатурасын жаттоо.	3	3	6
5.	Музыка сабатын жоюу үчүн нота түрүндө жазуу (биринчи менен экинчи октаванын ноталары, скрипкалык ачкыч), жана нота менен ойноо көнүгүүлөрү. Шилтемди такшалтуу. Музыканын кубаттуулугу «F» Forte, «P» Piano «FF» Fortissimo «PP» Pionissimo mf меццофорте mp меццопиано sf сфорцандо. Ноталык стан, өлчөм, такт, тыныгуу, акцент.	4	8	12
6.	Музыкалык грамматика ноталардын узундуктары жана алардын саналышы. Оң, сол колдордун туура коюлушу үчүн, «Сулуу кыз», «Менин апам», «Мектебим», «Кулунум», «Оюн», «Кербезим» ж.б. күүлөр жана ырлар. «Реприза», «Акцент», тоом, комуздун күүлөнүшү «Чың толгоо», жана «Триол», «Лига» ыкмалары.	4	14	18
7.	Тыныгуу «Күкүк» күүсүн ойноо. Темптин жана мүнөздөрдүн түрлөрү. Музыкалык эсептерди чыгаруу.	2	4	6
8.	Кол ойнотомо, «Илип чертүү» ыкмаларын өздөштүрүү «Жаштар маршы» күүсү.	2	6	8
9.	«Терип чертүү», «Лига» ыкмаларын колдонуу, «Көк музоо» аттуу күү.	2	6	8
10	Кыргыз эл аспаптарынын аткаруусундагы фолклордук чыгармаларды угузуу, билген күүлорду ансамблде ойноп машыгуу.	1	15	16
11	«Чоң кербез», «Кер өзөн», «Чайкама», күүлор. «Форшлаг», «Стокатто», «Пиццикатто», «Sf» Sfortando, «Сегма», «Фонар», «Rittanute».	4	24	26
12	«Саадак какты» күүсү.	2	16	18
13	«Таласым», «Ой комузчу», «Беш ыргай», «Эсимде» ырлары, «Чолпонум» дастаны. I, II, III, IV, V тоомдор жана «Оң толгоо».	2	14	16
14	Өтүлгөн күүлөрдү кайталоо, алардын үстүндө талдоо жүргүзүү.	0	2	2
	Бардыгы:	28	116	144

Экинчи окуу жылдын максаттары жана талаптары:

Билим берүүчүлүк:

Биринчи окуу жылга караганда экинчи окуу жылдык талаптарды күчөтүү. Нота менен өз алдынча иштөө деңгээлин көтөрүү, жана ийримчинин аткаруучулук чеберчилигин такшалтуу. Экинчи окуу жылына көчкөн балдарга, 5- 6 обондорду өздөштүрүү, ырларды бир учурда ырдап жана комузда өзүн өзү коштоо техникасын бышыктоо. Биринчи окуу жылына караганда татаалдыгы жагынан оор 5-6 күүлөрдү, эң сонун деңгээлде ойнотуу. Окуучулардын комузда кол ойнотуу ыкмасын андан да таза, кооз ойноосун такшалтуу.

Өнүктүрүүчүлүк:

XX-кылымдын башындагы залкар комузчулардын өмүрү жана чыгармачылык жолдору жөнүндө баяндоо, жана алардын чыгармаларынан угузуу. Кыргыз эл музыкалык аспаптарында аткарылган чыгармалардан угузуу. Өткөн жылды өтүлгөн обон күүлөрдү, жана тоомдорду, терминдерди кайталоо. Ийримчинин музыкага болгон мамилесин өнүктүрүү, аң сезимин кеңейтип, туура нукка өнүгүүсүнө таасир тийгизүү. Ийримчилердин ансамблде бары бирдей «унисон» ойноосун, темпти бары бир тегиз кармоосун, ритмди угуу жана сезүү сезимдерин күчөтүү жана такшалтуу. Ар бир чыгарманын мазмунуна жараша мүнөзүн чагылдырып чертүүсүн өздөштүрүү. Азыркы мезгилдеги атактуу инсандар; Болуш Мадазим уулу, Нурак Абдрахман уулу, Самара Токтакун кызы аттуу чебер комузчулардын өмүрү чыгармачылык жөнүндө баяндоо, жана алардын аткаруусундагы чыгармалардан уктуруу.

Тарбия берүүчүлүк:

Нукура кыргыз элдик обон күүлөргө болгон сүйүүсүн, кызыгуусун арттыруу. Бир топтогу окуучулардын бири бирине жакшы мамиле кылуусуна, сыйлоого тарбиялоо, жана бири бирине өз каалосу менен жардам берүүсүнө шарттарды түзүү. Экинчи окуу жылынын окуучулары, биринчи окуу жылынын окуучуларына өздөрүнүн билген күүлөрүн көрсөтүп, үйрөтүүсүнө мүмкүнчүлүк түзүү.

Экинчи окуу жылнынын тематикалык планы

№	Сабактар	Теория	Практика	Сааты
1.	Кыргыз Республикасынын гимнин ырдоо. Жол эрежелерин, өрт коопсуздугунун эрежелерин, өзүн өзү сак алып жүрүү, жер титироодо коопсуздук эрежесин сактоо.	1	1	2
2.	XX-кылымдын башындагы Карамолдо, Эркесары, Ыбрай, Чалакыз, Атай, Шекербек, Молдобасан аттуу залкар комузчулардын өмүрү жана чыгармачылык жолдору жөнүндө баяндоо, жана алардын чыгармаларынан угузуу. Ошондой эле кыргыз эл музыкалык аспаптарда (темир комуз, чоор, кыл кыяк ж.б.) аткарылган чыгармалардан, кербездерден угузуу.	2	2	4
3.	Өткөн окуу жылда өтүлгөн обон күүлөрдү кайталоо. Музыка сабатын жоюу үчүн ноталардын узундуктары саналышын жаттоо, туура эсептөө, жазуу жана нота менен ойноо конүгүүлөр. Өз алдынча жеңил обондорду өздөштүрүү. «Керемет көч» ж.б.	1	4	5
4.	«Чың тологоонун» I, II, III, IV, V тоомдорундагы ноталардын жайгашуусун жана колдонулуучу аппикатураларын бышыктоо. «Мордент», «Флажалетто», «Глисандо», «Ферматто», «Тремоло», «Крешендо», «Диминуендо» терминдери. «Ак бакай» күүсү.	2	18	20
5.	«Мелизм», «Форшлаг» ыкмалары жана «Кыз кербез» күүсү. Комузда ойноо учурунда, шилтемден терип чертүүгө, жана тескерисинче өтүү ойноо ыкмасынын техникасын такшалтуу.	2	18	20
6.	«Өрүк комуз» аттуу дастанын ырдап жана өзүн комуз менен коштоо.	0	4	4
7.	Комузда татаалыраак кол ойнотмолорду ойноо (Комузду ийинге коюп кол ойнотуу) ыкмалары. «Бош толгоо» толгоосу жана «Маш ботой» күүсү.	2	22	24
8.	«Оң толгоо» толгоосу. «Глисандо» ыкмасы, жана «Көйрөнң күү» күүсүн жогорку деңгээлде ойноо.	2	22	24
9.	«Эсимде», «Ак тилек», «Энекем», «Жаштарга», «Алымкан» ырларды өз алдынча талдоо, комузда ойноо учурда шилтемдер, тремоло, жана терип чертүү ыкмалардын бири бирине оңой ойноп өтүү.	2	6	8
10.	«Флозолетто», «Мордент, »»Форшлаг», «Диминуендо», «Крешендо» «Бууп чертме», «Терип чертме», ыкмалары. «Боз салкын» күүсү.	2	22	24
11.	«Сайра комуз» аттуу обон.	0	4	4
12.	Билген чыгармаларды ансамль менен ойноо.	0	6	6
13.	Өтүлгөн күүлөрдү үстүндө талдоо жүргүзүү жана кайталоо.	0	2	2
	Бардыгы:	16	128	144

Үчүнчү окуу жылдын максаттары жана талаптары:

Билим берүүчүлүк:

Күүлөрдүн ноталарын шар окууну өздөштүрүү. Республикабыздын белгилүү комузчулары, композиторлору, комузчулар топторунун чыгармачылык жолдору менен тааныштыруу, жана бул инсандар биздин кыргыз музыкасында кандай орунду ээлешин, таасирин тийгизгендигин баса белгилеп өтүү.

Өнүктүрүүчүлүк:

Мурунку окуу жылдагы чыгармаларды кайталоо. Ноталык грамматиканы бышыктоо. Ийримчинин комузду ар бир күүнүн толгоосуна өз алдынча күүлөшүнө үйрөтүү. Баардык тоомдорду жана аларда жайгашкан ноталар менен аппликатураларды катасыз оңой табуусун жана ойноосун такшалтуу. Комуз чыгармаларынын бардык жанрларын: - «Кербез», «Шынгырама», «Ботой», «Камбаркан» айрымалап билүүсүнө үйрөтүү. Комузда кол ойнотуусун, дирилдетип жана термелип чертүүсүн жетишкен деңгээлинен жогору карай көтөрүү, ойноо техникасын такшалтуу.

Тарбия берүүчүлүк:

Окуучу өз алдынча обон күүлөрдү талдап иштөөсүнө үйрөтүү, жана чыгармаларды өз алдынча тандоого мүмкүнчүлүк берүү. Окучунун ар бир жанрдагы күүлөрдү жогорку деңгээлде ойноосуна, бул чыгармалардын авторлорунун философиялык терең оюн чагылдырып, идеялык мазмунун түшүнүп аткаруусуна жеткизүү.

Үчүнчү окуу жылынын тематикалык планы:

№	Сабактар	теория	практика	сааты
1.	Кыргыз Республикасынын гимнин ырдоо. Жол эрежелерин, өрт коопсуздугунун эрежелерин, өзүн өзү сак алып жүрүү, жер титирөөдө коопсуздук эрежесин сактоо.	1	1	2
2.	Өткөн жылдагы репертуарды кайталоо. Толгоолор; «Чың толгоо», «Оң толгоо», «Бош толгоо», «Сол толгоо», «Терс толгоо» ж.б. Тоомдор; I, II, III, IV, V. Апликатуралар. Комузду өз алдынча күүлөө.	2	2	4
3.	Музыка сабатын жоюу үчүн ноталардын узундуктары саналышын жаттоо, туура эсептоо, жазуу жана нота менен ойноо көнүгүүлөр. Өз алдынча жеңил обондорду өздөштүрүү.	2	4	6
4.	«Эргиме» күүсү.	2	22	24
5.	«Кыздын ыры», «Мөлмөлүм», «Тууган жер» ырлар.	1	3	4
6.	«Флажалетто», «Форшлаг», «Мордент», «Мелизм», «Пиццикатто», «Бууп чертме», «Терип чертме», «Кол ойнотуу», «Бытыратып чертүү» ыкмалары. «Ак тамак көк тамак» күүсү.	2	22	24
7.	«Акмөөрдүн арманы», «Көк сулуу» дастандар.	2	6	8
8.	«Эшип чертүү», «Глиссандо», «Вибрато», «Стокатто» ыкмалары. «Камбаркан» күүсү.	2	22	24
9.	Элдик ырлар, насаат ырлар, ата мекен жөнүндөгү ырлар. Мисалы: «Ынтымак», «Жаштарга», «Кыргызстаным» ж. б.	0	8	8
10.	«Муратаалынын толгоосу» күүсү.	2	22	24
11.	Кыргыз элинин «Манас», «Семетей», «Сейтек» ж.б. эпостор менен тааныштыруу	4	2	6
12.	Билген чыгармаларды ансамбль менен ойноо.	0	6	6
13.	Өтүлгүн күүлөрдү үстүндө талдоо жүргүзүү жана кайталоо.	0	4	4
	Бардыгы:	20	124	144

Окуу – тарбия иштерин жүргүзүү планы:

№	Темалар:	өтүлүү убагы:
1.	Окуучулар жана алардын ата энелери менен жолугушуу, таанышуу. Ата - энелер менен ийримге тиешелүү маселелерди чечүү. Окуучуларга жана алардын ата энелерине болгон ийримдин талаптары; - жолдо жүрүү эрежеси, өрт коопсуздугу, техника коопсуздугу, жер титирөөдө коопсуздук эрежелери менен тааныштыруу.	Сентябрь
2.	Мугалимдер күнүнө арналган концертке катышуу.	Октябрь
3.	К. Р. Белгилүү комузчулар топторунун концерттерине баруу.	Окуу – тарбия планы боюнча.
4.	Мамлекеттик тарых музейине баруу.	Ноябрь
5.	Жарым жылдык отчеттук концертке катышуу.	Январь
6.	«Балажан» борборунун майрамдык концерттерине катышуу.	Окуу – тарбия планы боюнча.
7.	«Нооруз» майрамдык концертиндеги бардык оюн зоок, сценкаларга катышуу жана комузда ансамбль менен ойноо.	Март
8.	Республиканын белгилүү комузчулары менен жолугушуу.	Окуу – тарбия планы боюнча.
9.	«Мурас» ийриминин отчеттук концертинде ансамбль менен ойноо.	Май
10.	«Балдарды коргоо күнүнө» арналган концертке катышуу.	Июнь

Көзөмөлдөө каражаттары:

Ийримчилердин жөн гана комуз аспабында ойноп тим болбостон, алган билимдерин элге тартуулоосу зарыл. Мурас ийриминин комузчулары ар кандай маданий – массалык иш чараларда, көрүүчүлөргө (*алардын ичинде ата энелер, эң негизгиси өсүп келе жаткан жаш муун*) алган билимин, өз өнөрлөрүн көрсөтүү менен бирге калын журтка кыргыз элдик музыкасын жайылтуучу, сиңирүүчү, фолклордун булактары болуп калышат.

Көзөмөлдөө каражаттар – ар кандай майрамдык, отчеттук концерттер, сүрөт көргөзмөлөр. Балдар үйлөрүндө, калыптандыруу борборлордо, балдар ооруканаларда өтүлүүчү концерттер. Эл аралык конкурс жана фестивалдар. Балдар катышуучу теле жана радио берүүлөр, кино тасмалар, маектер.

Окуу - усулдук каражаттар:

Окуучулардын комуз ийриминин алдыга коюлган максаттарына жетиш үчүн, жана окуу планынын талаптарынын канааттандыраарлык деңгээде аткарууда, окуу – усулдук жана көргөзмө каражаттары колдонулат. Бардык талаптарга жооп берүүчү сабак өтүлүүчү бөлмөдө, бардык техникалык окуу каражаттар, музыкалык аспаптар, китептер менен камсыздалган.

Окуу – усулдук каражаттар: – Мурас ийримдин окуу программасы, окуу – тарбия планы, адабияттар, журналдар, усулдук иштер, семинарлар, башка ийримдердин ачык сабактарына катышуу, музыкалык аспаптары; фортепиано, комуз, ноталык дептерлер.

Көргөзмө каражаттары: – Комуз классында комуз аспабана жана ийримине тиешелүү көрсөтмө куралдар. Кыргыз Республикасынын атактуу инсандарынын, жана белгилүү комузчулар топторунун аткаруусундагы чыгармалардын CD дисктеги жазуулар, жана видеолор. Кыргыз элинин музыкалык аспаптары. Белгилүү комузчулардын жана эл аспаптары чагылдырылган сүрөттөр.

Биринчи окуу жылынын календарлык планы:

Сааты:	Темалар:	Айы:
2	«Кыргыз тилим Кыргызстан ата мекеним!» темада сабак. Жол эрежесин сактоо, өрт коопсуздугун сактоо, жер титирөөдө өзүн өзү туура алып жүрүү эрежелери. К. Р. гимнин ырдоо, жаттоо.	Сентябрь
1	Комуз аспабы менен тааныштыруу, анын келип чыгышы (жомок), жасалышы жөнүндө баяндоо.	Сентябрь
4	Залкар комузчулардын, кыргыз композиторлордун өмүр баяны жана чыгармачылык жолдору жөнүндө тааныштыруу. (Т. Сатылгано, Ы. Туманов, А. Огонбаев, К. Орозов, М. Куреңкеев, Айдаралы, Ниязалы. Женижок ж.б)	Сентябрь
6	Комузду кармоону, олтуруу тартибин, оң, сол колдордун туура жайгашуусун, манжалардын туура коюлушун, шилтемдерди чертүү ыкмаларын уйрөтүү. Комузда ун чыгаруу. II-тоомдун ноталары, аппликатурасын жаттоо.	Сентябрь
3	Музыка сабатын жоюу үчүн нота түрүндө жазуу (биринчи менен экинчи октаванын ноталары, скрипкалык ачкыч), жана нота менен ойноо көнүгүүлөрү. Шилтемди такшалтуу. Музыканын кубаттуулугу «F» Forte, «P» Piano «FF» Fortissimo «PP» Pionissimo mf меццофорте mp меццопиано sf сфорцандо. Ноталык стан, өлчөм, такт.	Сентябрь
9	Музыка сабатын жоюу үчүн нота түрүндө жазуу (биринчи менен экинчи октаванын ноталары, скрипкалык ачкыч), жана нота менен ойноо көнүгүүлөрү. Шилтемди такшалтуу. Музыканын кубаттуулугу «F» Forte, «P» Piano «FF» Fortissimo «PP» Pionissimo mf меццофорте mp меццопиано sf сфорцандо. Ноталык стан, өлчөм, такт.	Октябрь
7	Музыкалык грамматика ноталардын узундуктары жана алардын саналышы. Оң, сол колдордун туура коюлушу үчүн, «Сулуу кыз», «Менин апам», «Мектебим», «Кулунум», «Оюн», «Кербезим» ж.б. күүлөр жана ырлар. «Реприза», «Акцент», тоом, комуздун күүлөнүшү «Чың толгоо», жана «Триол», «Лига» ыкмасы.	Октябрь
11	Музыкалык грамматика ноталардын узундуктары жана алардын саналышы. Оң, сол колдордун туура коюлушу үчүн, «Сулуу кыз», «Менин апам», «Мектебим», «Кулунум», «Оюн», «Кербезим» ж.б. күүлөр жана ырлар. «Реприза», «Акцент», тоом, комуздун күүлөнүшү «Чың толгоо», жана «Триол», «Лига» ыкмасы.	Ноябрь
6	Тыныгуу «Күкүк» күүсүн ойноо. Темптин жана мүнөздөрдүн түрлөрү. Музыкалык эсептерди чыгаруу.	Ноябрь
8	Кол ойнотмо, «Илип чертүү» ыкмаларын өздөштүрүү «Жаштар маршы» күүсү.	Декабрь
8	«Терип чертүү», «Лига» ыкмаларын колдонуу, «Көк музоо» аттуу күү.	Декабрь
16	Кыргыз эл аспаптарынын аткаруусундагы фолклордук чыгармаларды угузуу, билген күүлөрү ансамблде ойноп машыгуу.	Январь
16	«Чоң кербез», «Кер өзөн», «Чайкама», күүлөр. «Форшлаг», «Стокатто», «Пиццикатто», «Sf» Sfortsando, «Сегма», «Фонар», «Rittanute».	Февраль
10	«Чоң кербез», «Кер өзөн», «Чайкама», күүлөр. «Форшлаг», «Стокатто», «Пиццикатто», «Sf» Sfortsando, «Сегма», «Фонар», «Rittanute».	Март
6	«Саадак какты» күүсү.	Март
12	«Саадак какты» күүсү.	Апрель
4	«Таласым», «Ой комузчу», «Беш ыргай», «Эсимде» ырлары, «Чолпонум» дастаны. I, II, III, IV, V тоомдор жана «Оң толгоо».	Апрель
14	«Таласым», «Ой комузчу», «Беш ыргай», «Эсимде» ырлары, «Чолпонум» дастаны. I, II, III, IV, V тоомдор жана «Оң толгоо».	Май
2	Өтүлгөн күүлөрдү кайталоо, алардын үстүндө талдоо жүргүзүү.	Май

Экинчи окуу жылынын календарлык планы:

Сааты:	Темалар:	Айы:
2	Кыргыз Республикасынын гимнин ырдоо. Жол эрежесин сактоо, өрт коопсуздугун сактоо, жер титирөөдө өзүн өзү туура алып жүрүү эрежелери. К. Р. гимнин ырдоо, жаттоо.	Сентябрь
4	XX-кылымдын башындагы Карамолдо, Эркесары, Ыбрай, Чалакыз, Атай, Шекербек, Молдобасан аттуу залкар комузчулардын өмүрү жана чыгармачылык жолдору жөнүндө баяндоо, жана алардын чыгармаларынан угузуу. Ошондой эле кыргыз эл музыкалык аспаптарда (темир комуз, чоор, кыл кыяк ж.б.) аткарылган чыгармалардан, кербездерден угузуу.	Сентябрь
5	өткөн окуу жылда өтүлгөн обон күүлөрдү кайталоо. Музыка сабатын жоюу үчүн ноталардын узундуктары саналышын жаттоо, туура эсептөө, жазуу жана нота менен ойноо көнүгүүлөр. өз алдынча жеңил обондорду өздөштүрүү. «Керемет көч» ж.б.	Сентябрь
5	«Чың тологоонун» I, II, III, IV, V тоомдорундагы ноталардын жайгашуусун жана колдонулуучу аппикатураларын бышыктоо. «Мордент», «Флажалетто», «Глисандо», «Ферматто», «Тремоло», «Крешендо», «Диминуендо» терминдери. «Ак бакай» күүсү.	Сентябрь
16	«Чың тологоонун» I, II, III, IV, V тоомдорундагы ноталардын жайгашуусун жана колдонулуучу аппикатураларын бышыктоо. «Мордент», «Флажалетто», «Глисандо», «Ферматто», «Тремоло», «Крешендо», «Диминуендо» терминдери. «Ак бакай» күүсү.	Октябрь
16	«Мелизм», «Форшлаг» ыкмалары жана «Кыз кербез» күүсү. Комузда ойноо учурунда шилтемден терип чертүүгө жана тескерисинче өтүү ойноо ыкмасынын техникасын такшалтуу.	Ноябрь
4	«Мелизм», «Форшлаг» ыкмалары жана «Кыз кербез» күүсү. Комузда ойноо учурунда шилтемден терип чертүүгө жана тескерисинче өтүү ойноо ыкмасынын техникасын такшалтуу.	Декабрь
4	«өрүк комуз» аттуу дастанын ырдоо Жана өзүн өзү комузда коштоо.	Декабрь
8	Комузда татаалыраак кол ойнотуп ойноо (Комузду ийинге коюп кол ойнотуу) ыкмалары. «Бош толгоо» толгоосу жана «Маш ботой» күүсү.	Декабрь
16	Комузда татаалыраак кол ойнотуп ойноо (Комузду ийинге коюп кол ойнотуу) ыкмалары. «Бош толгоо» толгоосу жана «Маш ботой» күүсү.	Январь
16	«Оң толгоо» толгоосу. «Глисандо» ыкмасы, жана «Көйрөн күү» күүсүн жогорку денгээлде ойноо.	Февраль
8	«Оң толгоо» толгоосу. «Глисандо» ыкмасы, жана «Көйрөн күү» күүсүн жогорку денгээлде ойноо.	Март
8	«Эсимде», «Ак тилек», «Энекем», «Жаштарга», «Алымкан» ырларды өз алдынча талдоо, комузда ойноо учурда шилтемдер тремоло жана терип чертүү ыкмалардын бири бирине оңой ойноп отуу.	Март
16	«Флажолетто», «Мордент, »»Форшлаг», «Диминуендо», «Крешендо» «Бууп чертме», «Терип чертме», ыкмалары. «Боз салкын» күүсү.	Апрель
8	«Фложолетто», «Мордент, »»Форшлаг», «Диминуендо», «Крешендо» «Бууп чертме», «Терип чертме», ыкмалары. «Боз салкын» күүсү.	Май
2	«Сайра комуз» аттуу обон.	Май
6	Билген чыгармаларды ансамбль менен ойноо. өтүлгөн күүлөрдү талдоо жүргүзүү жана кайталоо.	Май

Үчүнчү окуу жылынын календарлык планы:

Сааты:	Темалар:	Айы:
2	Кыргыз Республикасынын гимнин ырдоо. Жол эрежисин сактоо, өрт коопсуздугун сактоо, жер титирөөдө өзүн өзү туура алып жүрүү эрежелери. К. Р. гимнин ырдоо, жаттоо.	Сентябрь
4	Өткөн жылдагы репертуарды кайталоо. Толгоолор; «Чың толгоо», «Оң толгоо», «Бош толгоо», «Сол толгоо», «Терс толгоо» ж.б. Тоомдор; I, II, III, IV, V. Аппликатуралар. Комузду өз алдынча күүлөө.	Сентябрь
6	Музыка сабатын жоюу үчүн ноталардын узундуктары саналышын жаттоо, туура эсептөө, жазуу жана нота менен ойноо көнүгүүлөр. өз алдынча женил обондорду өздөштүрүү.	Сентябрь
4	«Эргиме» күүсү.	Сентябрь
16	«Эргиме» күүсү.	Октябрь
4	«Эргиме» күүсү.	Ноябрь
4	«Кыздын ыры», «Мөлмөлүм», «Тууган жер» ырлар.	Ноябрь
8	«Флажалетто», «Форшлаг», «Мордент», «Мелизм», «Пиццикатто», «Бууп чертме», «Терип чертме», «Кол ойнотуу», «Бытыратып чертүү» ыкмалары. «Ак тамак көк тамак» күүсү.	Ноябрь
16	«Флажалетто», «Форшлаг», «Мордент», «Мелизм», «Пиццикатто», «Бууп чертме», «Терип чертме», «Кол ойнотуу», «Бытыратып чертүү» ыкмалары. «Ак тамак көк тамак» күүсү.	Декабрь
8	«Акмөөрдүн арманы», «Көк сулуу» дастандар.	Январь
8	«Эшип чертүү», «Глиссандо», «Вибрато», «Стокатто» ыкмалары. «Камбаркан» күүсү.	Январь
16	«Эшип чертүү», «Глиссандо», «Вибрато», «Стокатто» ыкмалары. «Камбаркан» күүсү.	Февраль
8	Элдик ырлар, насаат ырлар, ата мекен жөнүндөгү ырлар. Мисалы: «Ынтымак», «Жаштарга», «Кыргызстаным» ж.б.	Март
8	«Муратаалынын толгоосу» күүсү.	Март
16	«Муратаалынын толгоосу» күүсү.	Апрель
6	Кыргыз элинин «Манас», «Семетей», «Сейтек» ж.б. эпостор менен тааныштыруу	Май
6	Билген чыгармаларды ансамбль менен ойноо.	Май
4	Өтүлгөн күүлөрдү талдоо жүргүзү жана кайталоо	Май

«Мурас» ийриминин колдонуучу адабияттар тизмеги:

- Комуз ийрими боюнча программа М. Касей, К Жекшенов. Бишкек 1993ж.
- Кобалевский Д. Б. «Воспитание ума и сердца» М., Просвещение. 1984г
- Сухомлинский В. А. «Сердце отдаю детям». Киев, 1972г.
- Саламатов Т. «Ырда бөбөк» Бишкек
- Токсонбаева Э. Т. Кадырбекова Р. Т. «Педагогикалык системаны башкаруунун негиздери», Бишкек 2002ж.
- Исабаев Ч. «Гандалма комуз күүлөрү» 1990-1991ж.
- Актанова Г. Ж. «Комуз таануу», Бишкек 2011ж.